

2. poglavlje

IZRAZI, ZNAČENJE I GOVORNI ČINOVI

Dakle hipoteza je ove knjige da govoriti neki jezik znači sudjelovati u obliku ponašanja određenom pravilima. Da se izrazim još jasnije: govoriti znači izvoditi činove u skladu s pravilima. Kako bih potkrijepio tu hipotezu i pojasnio što je to govor, navest ću neka pravila koja poštujemo u govoru. Pritom ću uspostaviti grupu nužnih i dovoljnih uvjeta za izvođenje pojedinih vrsta govornih činova te ću na temelju tih uvjeta rekonstruirati grupu semantičkih pravila za upotrebu jezičnih sredstava koja pojedine izraze određuju kao govorne činove te vrste. Taj je zadatak puno teži nego što se možda isprva čini. U ovom ću poglavlju iznijeti nužnu osnovu za takav postupak. U njemu ću odrediti razlike između *različitih vrsta govornih činova* te definirati pojmove *propozicija, pravilo, značenje i činjenica*.

2.1. IZRAZI I VRSTE GOVORNIH ČINOVA

Započnimo ovaj dio proučavanja iznošenjem nekih razlika koje nam se same po sebi nameću čim počnemo razmišljati o nekoj jednostavnoj govornoj situaciji. (Jednostavnost primjera koje ovdje navodimo neće umanjiti općenitost važenja razlika koje želimo odrediti.) Zamislimo jednoga govornika i jednoga sugovornika te pretpostavimo da govornik u adekvatnim okolnostima izgovori jednu od sljedećih rečenica:

- 1) Sam puši iz navike.
- 2) Puši li Sam iz navike?
- 3) Same, puši iz navike!
- 4) Kad bi barem Sam pušio iz navike!

Zapitajmo se sada kako možemo okarakterizirati ili opisati pojedinu govornikovu izjavu. Što govornik čini kada izgovara jednu od navedenih rečenica?

Jedno je očigledno: za svakoga tko izgovara neku od tih rečenica možemo reći da izgovara rečenice sastavljene od riječi hrvatskoga jezika. No to je, dakako, tek početak opisa jer čim govornik izgovori neku od tih rečenica, on u pravilu time nešto kaže, dakle to nije samo nepovezan niz riječi izgovorenih zbog sebe samih. Kada govornik izgovori rečenicu 1), on time izriče tvrdnju (kako to nazivaju filozofi), izgovaranjem rečenice 2) postavlja pitanje, izgovaranjem rečenice 3) izdaje naredbu, a izgovaranjem rečenice 4) izražava želju ili htijenje. Pri izvođenju jednoga od tih četiriju različitih činova govornik istovremeno izvodi i neke druge činove, koji su zajednički svim četirima navedenim: pri svakoj toj izjavi govornik *upućuje* na određeni objekt (Sama) ili ga spominje ili ga opisuje te tom objektu pridaje predikatni izraz „puši iz navike“ (ili neki drugi sintaktički oblik toga izraza). Možemo dakle reći da pri izražavanju svih četiriju rečenica imamo istu referenciju i predikaciju iako se u svakoj od njih ista referencija i ista predikacija pojavljuju kao dijelovi različitih potpunih govornih činova. Razlikujemo referenciju i predikaciju potpunih govornih činova poput *tvrditi*, *pitati*, *naređivati* itd. Opravdanje ovog razlikovanja sastoji se u činjenici da se jedna te ista referencija i jedna te ista predikacija mogu pojaviti pri izvođenju različitih potpunih govornih činova. Austin je te potpune govorne činove nazvao „ilokucijskim činovima“; odsad ću i ja upotrebljavati taj termin.¹⁶ Neki od hrvatskih glagola koji opisuju ilokucijske činove jesu: „izjaviti“, „opisati“, „tvrditi“, „upozoriti“, „utvrditi“, „komentirati“, „zapovjediti“, „narediti“, „zahtijevati“, „kritizirati“, „ispričati se“, „koriti“, „odobriti“, „izraziti dobrodošlicu“, „obećati“, „prigovoriti“, „pitati“ i „argumentirati“. Austin je tvrdio da u engleskome jeziku postoji preko tisuću takvih izraza.¹⁷

Kao prvi rezultat naših promišljanja stvara se zaključak da pri izražavanju svake od četiriju navedenih rečenica govornik izvodi barem tri različite vrste činova: (a) izražava riječi (morfeme, rečenice); (b) referira i predicira; (c) tvrdi, pita, naređuje, obećava itd.

Te tri vrste činova nazvat ćemo općenito *govorni činovi*, a pojedinačno ćemo ih imenovati na sljedeći način:

¹⁶ J. L. Austin, *How to Do Things with Words*, Oxford 1962. Izraz „ilokucijski čin“ upotrebljavam s određenom zadržkom jer ne prihvaćam Austinovu razliku između *lokucijskih* i *ilokucijskih* činova. Usp. i J. L. Austin, *Kako djelovati riječima*, Disput, Zagreb 2014. (nap. prev). Usp. i J. R. Searle, „Austin on Locutionary and Illocutionary Acts“, *Philosophical Review*, vol. 77 (1968), str. 405–424.

¹⁷ Austin, op. cit., str. 149.

- (a) izražavanje riječi (morfema, rečenica) = izvođenje *činova izricanja*
 (b) referiranje i prediciranje = izvođenje *propozicijskih činova*
 (c) tvrđenje, pitanje, naređivanje, obećavanje itd. = izvođenje *ilokucijskih činova*.

Pritom se ne radi o odvojenim aktivnostima koje govornici slučajno izvode istovremeno, kao što naprimjer mogu istovremeno pušiti, čitati i češkati glavu, već je za izvođenje ilokucijskoga čina karakteristično da se istovremeno izvode propozicijski činovi i činovi izricanja.

Bilo bi i pogrešno pretpostaviti da se činovi izricanja i propozicijski činovi odnose prema ilokucijskim činovima na jednak način kao kupovanje karte i ulazak u vlak kojim putujemo. Oni naime nisu sredstva koja vode određenom cilju, već se činovi izricanja odnose prema propozicijskim i ilokucijskim činovima kao što npr. pisanje znaka „X“ na glasačkom listiću znači glasovati.

Odlučujuće je pri razlikovanju tih vrsta činova to što su u svakoj od njih različiti „kriteriji identiteta“. Već smo vidjeli da isti propozicijski činovi mogu biti zajednički različitim ilokucijskim činovima, a jasno je i to da se može izvesti čin izricanja, a da se pritom uopće ne izvede propozicijski ili ilokucijski čin. (Netko može izgovoriti neke riječi, a da pritom ništa ne kaže.) Jednako tako ako iskazom smatramo rečenicu poput:

5) Gospodin Samuel Martin redoviti je pušač duhana,

možemo argumentirati da u određenim kontekstima govornik koji izgovara tu rečenicu izvodi isti propozicijski čin kao i u rečenicama 1)–4) (referencija i predikacija su iste), isti ilokucijski čin kao u rečenici 1) (izrečena je ista tvrdnja ili asercija), dok se čin izricanja u rečenici 5) razlikuje od činova izricanja od 1) do 4) jer govornik izriče neku drugu rečenicu, koja se sastoji od drugih riječi te sadrži samo neke morfeme koji se pojavljuju u prvim četirima rečenicama. Pa ipak, izvođenjem različitih činova izricanja govornik može izvesti iste propozicijske i ilokucijske činove. Jednako tako isti čin izricanja koji izvedu dva različita govornika ili isti govornik u dvjema različitim situacijama ne mora značiti izvođenje istih propozicijskih i ilokucijskih činova: ista se rečenica primjerice može upotrijebiti za dvije različite izjave. Činovi izricanja sastoje se jednostavno u izricanju nizova riječi. Ilokucijske i propozicijske činove – kako ćemo kasnije vidjeti – karakterizira to da se riječi izriču u rečenicama u određenim kontekstima, pod određenim uvjetima i s određenim namjerama.

O ovdje predloženim razlikama zasad ne tvrdim ništa drugo osim da one predstavljaju moguć način razlikovanja – koliko god on možda bio neodređen. I nipošto ne tvrdim da je ovo jedini mogući način podjele. Pri-

mjerice za neke bi svrhe moglo biti poželjno činove koje sam nazvao činovima izricanja podijeliti na fonetičke činove, fonemske činove, morfemske činove itd.

Ta tri pojma koja sam dosad uveo želio bih pribrojiti Austinovu pojmu *perlokucijskoga čina*. S pojmom su ilokucijskih činova tijesno povezane posljedice ili *efekti* koje takvi činovi imaju na radnje, misli, uvjerenja itd. sugovornika. Primjerice argumentacijom mogu nekoga *nagovoriti* ili *uvjeriti* (*prosvijetliti, poučiti, potaknuti, navesti da nešto shvati*). Kurzivom istaknuti izrazi u ovom nabrajanju označavaju perlokucijske činove.

Propozicijski i ilokucijski činovi tijesno su povezani s određenim vrstama izraza koji se izriču pri njihovu izvođenju: karakterističan gramatički oblik ilokucijskoga čina potpuna je rečenica (može se sastojati i od jedne riječi). Karakterističan gramatički oblik propozicijskih činova dijelovi su rečenice: gramatički predikati za činove predikacije, vlastita imena, zamjenice i određene druge vrste imenskih sintagmi za činove referencije. Propozicijski se činovi ne mogu pojaviti sami; drugim riječima, ne može se *samo* referirati i prediciirati bez iznošenja tvrdnji, postavljanja pitanja ili izvođenja kakva drugoga govornog čina. Jezični korelat te tvrdnje sastoji se u tome da kada želimo nešto reći, koristimo se rečenicama. Upravo tu pojavnost opisao je Frege kada je rekao da riječi imaju značenje samo ako se upotrijebe u rečenici: „Nur im Zusammenhang eines Satzes bedeuten die Wörter etwas“ („Samo u kontekstu rečenice riječi nešto znače“).¹⁸ Ista se pojavnost u mojoj terminologiji opisuje ovako: referencija je moguća samo kao dio izvođenja ilokucijskoga čina, a gramatički oblik ilokucijskoga čina potpuna je rečenica. Izricanje upućivačkoga izraza smatra se referencijom samo ako govornik nešto kaže.

Naravno da ne postoji točna podudarnost između tipova izraza i propozicijskih činova. Ako primjerice kažem „Ostavio me na cjedilu“, time ne upućujem na pojedinačno cjedilo na kojemu me on ostavio, iako se izrazi ma tipa „on/ona/ono tako-i-tako“ u pravilu izvode činovi referencije.

2.2. PREDIKACIJA

Način na koji ja upotrebljavam glagol *predicirati* bitno se razlikuje od načina na koji se on upotrebljava u tradicionalnoj filozofiji, pa ga je potrebno opravdati. Prvo, o predmetima prediciramo izraze, a ne univerzalije.¹⁹

¹⁸ G. Frege, *Die Grundlagen der Arithmetik*, Breslau 1884, str. 74.

¹⁹ No identitet izraza predikativnog izraza nije nužan uvjet za identitet predikacije. Za izricanje iste predikacije mogu se upotrijebiti različiti, ali sinonimni izrazi, npr.

Preuzimam tu konvenciju s jedne strane zato što mi se uvođenje univerzalija čini i zbunjujućim i nepotrebnim za prikazivanje uporabe predikativnih izraza (usp. 5. poglavlje), a s druge strane zato što želim naznačiti vezu između pojma predikacije i pojma istine: za izraze objekata, a ne za univerzalije o objektima, možemo reći da jesu ili nisu istiniti. Drugo, prema mojoj terminologiji u rečenicama od 1) do 5) pojavljuje se ista predikacija, dok se prema mišljenju većine filozofa predikacija može pojaviti samo u tvrdnjama, tako da prema njihovu mišljenju u rečenicama od 2) do 4) nema predikacije. Takvo mi se poimanje čini ne samo nesvrhovitim (naime prema toj terminologiji nije nam dopušteno opisivati upotrebu flektivnih oblika nekog uobičajenog predikativnog izraza u različitim vrstama ilokucijskih činova) nego i pokazuje fundamentalno nerazumijevanje kada je riječ o sličnosti između tvrdnji i drugih ilokucijskih činova te razlici između ilokucijskih činova i propozicija. Tu ću razliku nakratko još pojasniti u potpoglavlju 2.4.

2.3. REFERENCIJA KAO GOVORNI ČIN

Sada ću pokušati pojasniti teke aspekte pojma referencije. Izraze poput „ti“, „bitka kod Waterloo“, „naš primjerak jučerašnjih novina“, „Cezar“, „zvijezde Orion“ nazvat ću pojedinačnim određenim referirajućim izrazima (skraćeno: referirajućim izrazima). Za svaki je od tih izraza karakteristično da njegovo iskazivanje služi da se „predmet“ ili „entitet“ ili „pojedinačno“ o kojem govornik želi nešto reći, postaviti neko pitanje itd. identificira ili izdvoji u odnosu na druge. Svaki izraz koji služi za identifikaciju kakva predmeta, procesa, događaja, radnje ili bilo čega drugoga „individualnoga“ ili „pojedinačnoga“ nazvat ću referirajućim izrazom. Referirajući izrazi upućuju na pojedinačne predmete; oni odgovaraju na pitanja „tko?“, „što?“, „koji?“. Prepoznamo ih po njihovoj funkciji, a ne nužno prema gramatičkom obliku ili načinu na koji vrše svoju funkciju.

Te će napomene možda postati jasnije kada te paradigmatske pojedinačne određene referirajuće izraze usporedimo s nekim drugim vrstama izraza. Za izraze koji počinju neodređenim članom, npr. u engleskome „a man“ (jedan čovjek), kao što je slučaj u rečenici „Došao je jedan čovjek“, moglo bi se reći da referiraju na pojedinačnog čovjeka,²⁰ no oni ne služe za identifikaciju niti indiciraju govornikovu namjeru da identificira

„povremeni je pušač“ i „povremeno puši“.

²⁰ Postoje dobri razlozi za to da se takvi izrazi uopće ne nazivaju *referencijom*. Ovdje neću raspravljati o tom problemu jer mi je fokus na razlikovanju singularnih određenih referirajućih izraza od ostalih vrsta izraza.

objekt onako kako to čine neki primjeri upotrebe određenog člana, kakav je u engleskome „the man“ (taj muškarac). Potrebno je stoga razlikovati jedninske određene referirajuće izraze i jedninske neodređene referirajuće izraze. Jednako tako trebamo razlikovati množinske određene referirajuće izraze (npr. u engl. „the men“, u hrv. „ti muškarci“) i množinske neodređene referirajuće izraze (npr. u engl. „some men“, u hrv. „neki muškarci“, kao u „Došli su neki muškarci“).

Nadalje moramo razlikovati referirajuću i nerefirirajuću upotrebu izraza koji sadrže neodređeni član; npr. upotrebu izraza „a man“ („jedan muškarac“) u rečenicama poput „A man came“ („Došao je jedan muškarac“) i u rečenicama poput „John is a man“ („John je /jedan/ muškarac“). Prvi je način upotrebe referirajući, a drugi predikativan. Russell²¹ je oba navedena načina upotrebe smatrao referirajućima, pri čemu se drugom rečenicom određuje identitet. To je očigledno pogrešno jer ako je druga rečenica zapravo izjava o identitetu, onda bi u slučaju negacije „John nije muškarac“ bilo smisljeno postaviti pitanje koji to muškarac John nije, što bi zapravo bilo apsurdno.

Osim navedenoga mogli bismo razlikovati one izraze koji se upotrebljavaju za referiranje na individualno ili pojedinačno od onih izraza koji se upotrebljavaju za referiranje na ono što su filozofi nazvali univerzalijama: primjerice mogli bismo razlikovati izraze poput „Everest“ i „ova stolica“ s jedne strane i izraze „brojka tri“, „crvena boja“ i „pijanstvo“ s druge strane. Ako nema kakve posebne napomene, onda pojam „referirajući izrazi“ upotrebljavam samo za one izraze koji se upotrebljavaju kako bi se referiralo na pojedinačno, a diskusiju o referiranju na univerzalije ostavljam za 5. poglavlje. Dakle termin „referirajući izrazi“ upotrebljavam kao skraćeni oblik punog naziva „jedninski određeni izrazi koji se upotrebljavaju za referiranje na pojedinačno“. Termin „referirajući izrazi“ pritom ne implicira da izrazi referiraju. Upravo suprotno, kao što sam već ranije naglasio, referencija je govorni čin, a govorne činove izvode govornici iskazivanjem riječi, a ne riječi same. Reći da izraz referira (predicira, tvrdi itd.) u okviru moje terminologije ili je besmisleno ili skraćeno označava da se govornik koristi izrazom kako bi njime referirao (predicirao, tvrdio itd.); to je naime skraćeni oblik koji ću često upotrebljavati.

Pojam određene referencije i s njim tijesno povezan pojam referirajućeg izraza potrebno je temeljitije razgraničiti. Mogli bismo navesti niz rečenica koje sadrže takve izraze kako bismo ilustrirali paradigmatičke slučajeve određene referencije, no i dalje bi ostao velik broj slučajeva u kojima ne bismo sa sigurnošću mogli reći je li takva upotreba riječi referenci-

²¹ B. Russell, *Introduction to a Mathematical Philosophy*, London 1919, str. 172.

ja ili nije. Kada potpisujemo neki dokument, *referiramo* li time na sebe? Upućuju li glagoli upotrijebljeni u određenom vremenu na vrijeme u kojem su upotrijebljeni? Čini se da tim primjerima nedostaju brojne odrednice koje su važne za paradigmatički određene referencije. Česta pogreška koja se pojavljuje u filozofiji jest pretpostavka da mora postojati točan i jednoznačan odgovor na takva pitanja ili, još gore, pretpostavka da ako nema točna i jednoznačna odgovora, koncept je referiranja bezvrijedan. Kao pravilan pristup tom problemu predlažem da se prvo prouče oni slučajevi koji čine jezgru varijacija pojma referiranja, a tek potom granični primjeri, i to s obzirom na njihovu sličnost s paradigmama i s obzirom na njihovu različitost u odnosu na paradigme. Sve dok smo svjesni *i* sličnosti *i* razlika, nije toliko važno hoćemo li pojedini primjer odrediti kao slučaj referiranja ili ne.

Da sumiramo: govorni čin referencije treba objasniti navodeći primjere paradigmatičkih referirajućih izraza, objašnjavajući funkciju koju iskazivanje takvih izraza ispunjava u ukupnom govornom činu (ilokucijskom činu) te uspoređujući upotrebu tih izraza s drugim izrazima. S obzirom na površinsku strukturu rečenice u engleskome jeziku paradigmatički se referirajući izrazi mogu podijeliti u tri skupine: vlastita imena, imenske sintagme koje počinju određenim članom ili posvojnomo zamjenicom ili imenicom iza koje slijedi imenica u jednini te zamjenice. Specifičnost se iskazivanja referirajućeg izraza sastoji u tome da se time izdvaja pojedinačni objekt od drugih objekata ili da se on time identificira. Upotrebu tih izraza treba razlikovati ne samo od upotrebe predikativnih izraza i potpunih rečenica već i od upotrebe neodređenih referirajućih izraza, izraza kojima se referira na univerzalije te množinskih određenih referirajućih izraza. Pritom ne treba očekivati da će granice pojma određene referencije biti precizne.

2.4. PROPOZICIJE

Kada dva ilokucijska čina sadrže istu referenciju i predikaciju, uz pretpostavku da je značenje referirajućega izraza isto, njime se nužno iskazuje ista propozicija.²² Dakle u rečenicama od 1) do 5) iskazana je ista propozicija. Ako pogledamo primjere

- 6) Ako Sam puši iz navike, neće dugo živjeti.
- 7) Propozicija da Sam puši iz navike nije zanimljiva,

²² Time je naveden dovoljan, ali ne i nužan uvjet. U egzistencijalnim izjavama primjericima nema referencije.

vidimo da se u njima pojavljuje ista propozicija kao i u 1)–5), s tom razlikom da je tu iskazana kao dio druge propozicije. Prema tome *propozicija se treba jasno razlikovati od tvrđenja ili izjavljivanja te propozicije*. Naime kako vidimo, u primjerima 1)–7) pojavljuje se ista propozicija, no samo se u primjerima 1) i 5) ona tvrdi. Izjavljivanje i tvrđenje su činovi, no propozicije nisu činovi. Propozicija je ono što tvrdimo u činu tvrđenja, ono što izjavljujemo u činu izjavljivanja. Drugim riječima, tvrdnja je (vrlo posebna) vrsta jamstva istinitosti propozicije.

Izražavanje propozicije predstavlja propozicijski, a ne ilokucijski čin. Kako smo vidjeli, propozicijski se činovi ne mogu pojavljivati samostalno. Nemoguće je da netko samo izrazi propoziciju istovremeno ne čineći ništa drugo te da time ujedno izvede kompletan govorni čin. Gramatički korelat ovoj pojavnosti možemo pronaći u činjenici da zavisne rečenice koje počinju veznikom „da“, što je karakterističan oblik eksplicitno izoliranih propozicija, nisu potpune rečenice. Kada god izražavamo neku propoziciju, uvijek je izražavamo u okviru izvođenja ilokucijskoga čina.²³

Uočimo međutim da nisam rekao da rečenice izražavaju propoziciju; ne znam naime kako bi rečenice mogle izvoditi činove te (ili neke druge) vrste. No reći ću da iskazivanjem rečenice govornik izražava propoziciju.

Gore navedene razlike mogao bih sumirati na sljedeći način: razlikujem ilokucijski čin i propozicijski sadržaj ilokucijskoga čina. Naravno, nemaju svi ilokucijski činovi propozicijski sadržaj, primjerice izrazi tipa „Hura!“ ili „Jao!“.

Čitatelj koji poznaje filozofsku literaturu primijetit će da je to varijacija starog razlikovanja koje su opisivali različiti autori, primjerice Frege, Sheffer, Lewis, Reichenbach i Hare.

S toga semantičkog gledišta možemo razlikovati dva (ne nužno odvojena) elementa u sintaktičkoj strukturi rečenice, koja bismo mogli nazvati propozicijskim indikatorima i indikatorima ilokucijske snage. Indikator ilokucijske snage pokazuje na koji način trebamo protumačiti propoziciju ili, drugim riječima, kakvu ilokucijsku snagu trebamo pripisati nekom iskazu, odnosno koji ilokucijski čin govornik izvodi iskazivanjem neke rečenice. Neka sredstva u engleskome jeziku koja pokazuju ilokucijsku snagu jesu: redosljed riječi, naglasak, intonacija, interpunkcija, glagolski način te takozvani performativni²⁴ glagoli. Vrstu ilokucijskoga čina koji izvodim mogu pokazati primjerice tako da počnem rečenicu s „Ispričavam se“, „Upozoravam“, „Tvrđim“ itd. U govornim će situacijama često

²³ Prema tome razlikovanje čina iskazivanja kakve propozicije i iskazane propozicije odgovara razlikovanju čina iskazivanja izjave i iskazane izjave.

²⁴ Za pojašnjenje toga pojma usp. Austin, op. cit., str. 4ff.

kontekst razjasniti kakvu ilokucijsku snagu ima neki iskaz, pa neće biti potrebno upotrijebiti eksplicitan ilokucijski indikator.

Ako je ta semantička distinkcija doista važna, onda možemo očekivati da ona ima i svoju sintaktičku analogiju, čak i ako sintaktička reprezentacija semantičkih činjenica nije uvijek vidljiva u površinskoj strukturi rečenice. Primjerice u rečenici „I promise to come“ („Obećavam doći“) površinska nam struktura naizgled ne dopušta razlikovanje indikatora ilokucijske snage i propozicijskog indikatora. U tom se smislu ta rečenica razlikuje od rečenice „I promise that I will come“ („Obećavam da ću doći“), gdje je razlika između indikatora ilokucijske snage („I promise“ /„Obećavam“) i propozicijskoga indikatora („that I will come“ /„da ću doći“) vidljiva na površinskoj strukturi. No proučimo li dubinsku strukturu prve rečenice, vidjet ćemo da frazna oznaka („phrase marker“) koja se nalazi u temelju te rečenice, jednako kao i frazna oznaka druge rečenice, sadrži „Obećavam + da ću doći“. U dubinskoj strukturi često možemo posve odvojeno identificirati elemente koji služe kao indikatori ilokucijske snage i one koji služe kao indikatori propozicijskoga sadržaja, čak i u slučajevima kada zbog ispuštanja elemenata koji se ponavljaju to razlikovanje nije vidljivo u površinskoj strukturi. To, naravno, ne znači da u fraznoj oznaci svake rečenice uvijek postoji jedan određeni element koji upućuje na njezinu ilokucijsku snagu. Naprotiv, smatram da se u prirodnim jezicima ilokucijska snaga pokazuje različitim sredstvima, a neka od njih imaju poprilično kompliciranu sintaksu.

Razlikovanje indikatora ilokucijske snage i propozicijskih indikatora pokazat će se vrlo korisnim u 3. poglavlju, u kojem ćemo provesti analizu jednoga ilokucijskog čina. Budući da različite vrste ilokucijskih činova mogu imati istu propoziciju, možemo razdvojiti analizu propozicije od analize vrsta ilokucijskih činova. Možemo dakle proučavati pravila za iskazivanje propozicija – dakle pravila referencije i predikacije – odvojeno od pravila za indikatore ilokucijske snage, no to ćemo ostaviti za 4. i 5. poglavlje.

Razlike koje smo naveli možemo simbolički prikazati kako slijedi:

općenit oblik (velika broja) ilokucijskih činova jest

$$F(p),$$

gdje se kao vrijednosti varijable „F“ pojavljuju sredstva koja služe kao indikatori ilokucijske snage, a kao vrijednosti „p“ pojavljuju se izrazi za propozicije.²⁵ Različite vrste ilokucijskih činova mogu se simbolički prikazati ovako:

²⁵ Nisu svi ilokucijski činovi u skladu s tim modelom. Primjerice „Hura za Manchester United!“ ili „Dolje, Cezare!“ imaju oblik F(n), gdje „n“ označava referirajuće izraze.

(p) za tvrdnje

!(p) za naredbe

O(p) za obećanja

U(p) za upozorenja

?(p) za pitanja kojima je odgovor „da“ ili „ne“

i tako dalje. Uz iznimku „da-ne“-pitanja simbol za pitanja mora reprezentirati propozicijske funkcije, a ne kompletne propozicije jer, uz iznimku „da-ne“-pitanja, govornik koji postavlja pitanje ne iskazuje kompletnu propoziciju.

Dakle pitanje „Koliko je ljudi bilo na zabavi?“ može se prikazati kao

?(X broj ljudi koji su bili na zabavi).

Pitanje „Zašto je to učinio?“ prikazuje se kao

?(On je to učinio zato što...).

No pitanje „Jesi li to učinio?“ prikazuje se kao

?(Ti si to učinio).

Sve dok se naše proučavanje odnosi na jednostavne rečenice koje sadrže subjekt, predikat, a na mjestu se subjekta nalazi jedninski određeni referirajući izraz, razlike koje se u njima pojavljuju možemo prikazati kao:

F(RP),

gdje je „R“ referirajući izraz, a veliko „P“ predikativni izraz.

Još jedna važna motivacija za razlikovanje koje smo uveli sastoji se u tome da nam ono omogućuje da uzmemo u obzir razliku koja se obično previdi, naime razliku između ilokucijske i propozicijske negacije, te da je simbolički prikažemo.

Dakle postoji razlika između

$\sim F(p)$

i

$F(\sim p)$.

Tako primjerice rečenica „Obećavam da ću doći“ ima dvije negacije: „Ne obećavam da ću doći“ i „Obećavam da neću doći“. Ova prva ilokucijska je negacija, a druga je propozicijska negacija. Propozicijske negacije ne mijenjaju karakter ilokucijskoga čina jer je rezultat takvih negacija ponovno neka propozicija čija ilokucijska snaga ostaje ista. Za razliku od propozicijskih ilokucijske negacije mijenjaju opći karakter ilokucijskoga čina.

Tako primjerice izjava „Ne obećavam da ću doći“ ne predstavlja čin obećanja, već ustezanje da se obećanje dâ. Iskazom poput „Ne zahtijevam od tebe da to napraviš“ govornik negira da izvodi čin zahtijevanja; takav je izraz posve različit od negativnog zahtjeva „Nemoj to napraviti“. Jednako se načelo razlikovanja može primijeniti na izjave.

Promotrimo sada izjavu „Konji postoje“.

$$\vdash (\exists x) (x \text{ je konj})$$

Uobičajenom razlikovanju između „Nema konja“

$$\vdash \sim (\exists x) (x \text{ je konj})$$

i „Postoje stvari koje nisu konji“

$$\vdash (\exists x) \sim (x \text{ je konj})$$

trebamo pridodati i „Ne kažem da konji postoje“

$$\sim \vdash (\exists x) (x \text{ je konj}).$$

Bilo bi pogrešno pretpostaviti da na temelju negacije indikatora ilokucijske snage ostaje neka tvrdnja negativna sadržaja u odnosu na govornika, naime tvrdnja da on nije izveo određeni ilokucijski čin. Bilo bi pogrešno pretpostaviti da

$$\sim F(p)$$

uvijek ima oblik

$$\vdash (\sim q).$$

U tom bi slučaju negacija izvođenja ilokucijskoga čina uvijek bila izjava autobiografskoga tipa čija bi svrha bila dati do znanja da nije istina da je netko izveo određeni govorni čin. Primjerice „Ne obećavam da ću doći“ nema u sebi ništa više autobiografskoga od izraza „Obećavam“ u rečenici „Obećavam da ću doći“.

Nakon što smo više tipova ilokucijskih činova razložili na elemente koji su u zapisu „F(RP)“ predstavljeni oznakama „F“, „R“ i „P“, možemo prijeći na pojedinačnu analizu ilokucijske snage (F), referencije (R) i predikacije (P). Ta ću tri pojma redom detaljnije pojasniti u 3, 4. i 5. poglavlju. Važno je međutim naglasiti ograničenja našega područja proučavanja. Baviti ćemo se naime vrlo jednostavnim ilokucijskim činovima, pri kojima se referencija odnosi na jedan jedini objekt (obično u obliku nominalnog izraza u jednini), a za predikaciju se upotrebljavaju jednostavni izrazi. Nećemo se upuštati u analize kompleksnijih tipova izraza za subjekt, u relacijske predikativne izraze i molekularne propozicije. Sve dok posve ne pojasnimo jednostavne slučajeve, teško možemo razumjeti one komplicirane.